

## Dannelse i gymnasiet: Hvad, Hvorfor, Hvordan.

*Tale på uddannelsespolitisk konference på Christiansborg, lørdag, den 28-11-2015.*

Link: <https://vimeo.com/channels/999409/148341642>

**Hvad er dannelse.** I Den store danske encyklopædi står der, at dannelse er et af de vanskeligste begreber at få hold på, og rigtigt er det, at dannelsesbegrebet er omfattende. Men så svært er det nu heller ikke. Forestillingen om dannelse er en græsk opfindelse, der dækker over den revolutionerende opdagelse, at mennesket kan forbedre sig selv og sit liv gennem at uddanne sig.

Dannelse betyder både selve processen, selve uddannelsen, og så det mål, som processen eller uddannelsen skal føre frem til. Dannelse er både en pædagogik og en etik, hvor etik skal forstås i den brede, græske forstand, nemlig i betydningen det harmoniske menneske og det gode liv, dvs. godhed i det hele taget og ikke kun i forhold til det andet menneske som i dag.

Det er min opfattelse, at skal man tale om dannelse, bør man starte med at tale om dannelse som mål og først dernæst om pædagogikken, om vejen derhen.

Processen, pædagogikken, dækkes af det græske ord paideia; men målet, etikken, er i stedet indeholdt i det græske ord areté. Areté oversættes ofte med ordet dyd, hvilket skal forstås som "duelighed" eller dygtighed. Hvad skal et menneske du til, dvs. være god til, hvordan skal mennesket være for at leve det gode liv, det er det centrale spørgsmål i den græske etik. Sådan opstår den først med Sokrates og fortsætter videre hos Platon, hos Aristoteles, hos epikuræerne og hos stoikerne, en mere end 600–700 år sammenhængende tradition.

Spørgsmålet i den græske tænkning om mennesket er altså, hvilke dyder, hvilke "dygtigheder", bør mennesket være i besiddelse af for at blive dét menneske, det ideelt kan og bør være, og for at leve dét liv, det ideelt kan og bør leve. Kort sagt, hvilken dannelse bør et menneske være i besiddelse af for at leve op til den bedste udgave af mennesket. Den græske etik benævnes oftest som en dydsetik, men burde med en bedre betegnelse kaldes for en dannesetik. Dannelse forstået som mål svarer altså til den græske forestilling om dyden eller rettere dyderne.

Som man kan se, er der tale om, hvordan mennesket og dets liv bør være, altså om værdier og idealer. Når nyhumanisten, Wilhelm von Humboldt, mange århundreder

senere, i begyndelsen af 1800-tallet, taler om at "forædle ånden", og at det ikke kun handler om "viden og tale, men om karakter og handlen", så er det den græske dydsforestilling, der genformuleres. Når Humboldt taler om "Bildung durch Wissenschaft", om dannelse gennem videnskab, er det et ekko, en genklang af Sokrates' tale om "dyd gennem viden". Og det vigtige er her - for en moderne betragtning -, at videnskabsforestillingen hos Humboldt - og i det hele taget i begyndelsen af 1800-tallet - mere ligner den klassiske filosofi, end den ligner, hvad vi i dag forstår ved videnskab.

Den moderne videnskab og herunder naturligvis også de humanistiske videnskaber stiller ikke længere spørgsmål som: hvad er det gode liv? eller: hvad er det gode menneske? Alle spørgsmål om værdier og idealer i betydningen, hvad er de rigtige værdier, hvad er de rigtige idealer, er udelukket fra videnskaben. Eller med andre ord al normativitet er udelukket. Moderne humanistisk videnskab - som al anden moderne videnskab - skal udelukkende holde sig til fakta og kendsgerninger, til det faktuelle og til det deskriptive.

"Bildung durch Wissenschaft", dannelse gennem videnskab, peger altså bagud - tilbage til den græske filosofi og ikke fremad mod de moderne humanistiske videnskaber. Og grunden til, at det er vigtigt at gøre opmærksom på denne historiske sammenhæng, er, at ønsker man dannelse i gymnasiet, kan det ikke bare gøres med en øget faglighed, fordi øget faglighed i en nutidig sammenhæng blot betyder mere af den moderne videnskabelighed, og den har meget lidt at gøre med dannelse. Den moderne videnskabeligt baserede faglighed er ikke tilstrækkelig, den er kun én blandt andre forudsætninger for dannelse. Vil man oversætte Humboldts "dannelse gennem videnskab" til en moderne forståelig form, skulle det i stedet hedde "dannelse gennem filosofi".

Så meget om dannelsens "hvad".

**Hvorfor dannelse – ganske kort.** I debatten om dannelse kommer ofte den opfattelse til udtryk, at dannelse er lidt af en luksus, der da kan være udmærket -, men først når man har lært alt det nyttige. Men intet kan være mere forkert. Dannelse er det nyttigste og nødvendigste af alt. Uden dannelsen giver det slet ikke mening at tale om nytten af kundskaber.

En kort beskrivelse af nutidens ungdom ville være en øget patologisering, en øget infantilisering og en altomfattende subjektivering. Diagnosticeringens og sygeliggørelsens stigning, altså patologiseringen, kan man læse om hos psykologiprofessor Svend Brinkmann. Infantileringen kan man konstatere i mange sammenhænge. RUC-historikeren Jakob Feldt har i en kronik i Weekendavisen beskrevet uselvstændigheden hos nutidens studerende. Paradoksalt nok har han i en anden kronik i WA også kraftigt ironiseret over fortalerne for dannelse, der ifølge Jakob Feldt er udtryk for et humaniora, der er "åndeliggjort til at lære at være, det vil sige humaniora som et højskoleophold". At koble uselvstændigheden med manglen på dannelse er åbenbart ikke faldet Jakob Feldt ind.

Subjektiveringen, at alt er subjektivt og intet mere rigtigt end noget andet og ingen kan have mere ret end alle andre, er i dag - paradoksalt nok - den gældende norm. Hvis ikke man deler den, er man intolerant og bedreviddende og i sidste instans et dårligt menneske. Og det kan udarte sig helt ud i det groteske: Da jeg forleden forsøgte at forklare en elev om noget så grundlæggende som logikkens selvmodsigelsesprincip, og at det bliver man nødt til at overholde, hvis man vil kommunikere med andre eller overhovedet tænke, fik jeg som svar tilbage fra den fornærmede elev, at jeg havde min logik, og han havde sin. The rest is silence....

Konkluderende sagt: Det er min opfattelse at skellet mellem det studieforberevende og det almindendannende i gymnasiet er kunstigt. Dannelse er det mest studieforberevende af alt og ikke mindst det mest livsforberedende af alt. Det uddannede menneske er det uselvstændige menneske, lukket inde i sin egen lille subjektivitet, det er det eksistentielt svage og udsatte menneske. Og studieegnet er det i hvert fald ikke.

**Hvordan dannelse i gymnasiet.** Jeg er ikke fortaler for at vende tilbage til et tidligere gymnasium. Jeg er heller ikke fortaler for det nuværende reformgymnasium, selv om det kan have sine kvaliteter, i det mindste sine gode intentioner.

Jeg vil gerne frem til et nyt gymnasium, et gymnasium, der går på to ben så at sige, - og ikke et gymnasium, der kun hopper på et ben som i dag.

På den ene side er der ingen tvivl om, at der behov for et gymnasium, der som i dag forsøger at give den viden, de kompetencer og de færdigheder, som det moderne samfund har brug for. Det er nyttesynspunktet i dets traditionelle betydning. Og her

er en øget faglighed påkrævet, dvs. faglighed i moderne videnskabelig forstand. Det er gymnasiets ene ben.

Men der er nyttesynspunktet i den mere omfattende betydning, sådan som jeg beskrev det før, nemlig vigtigheden af at få dannelsen opprioriteret, dvs. at indføre et dannelsesgymnasium, hvorved jeg forstår gymnasiets andet ben.

Organisatorisk vil indførelsen af dannelsesgymnasiet faktisk ikke være den store revolution.

Det første punkt bør være en revision af faget almen studieforbereelse, forkortet AT.

AT har i dag to hovedformål: 1. et tværfaglighedssigte og 2. et videnskabsteoretisk sigte (og hertil kommer som noget nyt et innovationssigte, som jeg ikke vil komme ind på her).

Det mest nyskabende, nemlig videnskabsteorien, har også været det mest udsældte. Indførelsen har da også været en fiasko. Og det har det af den simple grund, at man har ønsket, at alle lærere skulle undervise i det, og da de af gode grunde ikke har været i stand til det - videnskabsteori er en filosofisk disciplin og absolut ikke en af de letteste, hvorfor det også kun har ført til amatørisme –, så har man fra centralt hold, dvs. ministerium og fagkonsulenter, forsøgt at reducere videnskabsteori til blot at være et spørgsmål om metoder, nemlig sådan som de anvendes i de enkelte fag. Men det har ikke noget med videnskabsteori at gøre.

Også tværfaglighedssigtet har været en fiasko. Intentionen har været udmærket, nemlig ønsket om at skabe helhedsforståelse hos eleverne frem for en opsplittet og fagopdelt viden, men tværfaglighed forstået som helhedsforståelse er en videnskabsteoretisk misforståelse. Det kan jeg ikke komme videre ind på her, men man kan læse mere om det hos K.E. Løgstrup, der bedre end nogen anden tænker har vist umuligheden af en helhedstænkning baseret på videnskaben.

Tværfagligheden i AT er derfor ikke andet end flerfagligt arbejde med forskellige emner - eller sager, som det hedder -, og reelt er det, hvad man i gamle dage kaldt temauger. Og hertil kommer, at flerfagligheden i AT oftest kommer før eleverne har opnået tilstrækkelig faglighed.

Løsningen på AT's problem, ønsket om helhedsforståelse, og den væsentlige del af løsningen på den manglende dannelse, er en kraftig nedtoning af det tværfaglige,

altså det der reelt kun er et flerfagligt samarbejde, og en udvidelse af videnskabersteorisigtet til også at omfatte de andre centrale filosofiske discipliner, ikke mindst etikken. Hermed ville den centrale ide i Humboldts dannelsesplan for første gang nogensinde være indført i det danske gymnasium.

Filosofi er det, der ikke har kunnet blive til videnskab, det, der ikke har kunnet videnskabeliggøres. Filosofi har derfor bevaret helhedssigtet i modsætning til videnskabens fagspecialisering. Filosofi stiller alle de grundlæggende spørgsmål, som ethvert menneske og ikke mindst unge mennesker må stille sig selv: hvad er et menneske? hvad er det for en verden, jeg er i? findes der noget, der er sandt og i givet fald: hvordan finde det?

Og ikke mindst stiller filosofien de normative spørgsmål, som moderne videnskab ikke kan: hvad er det gode menneske? hvad er et godt liv? hvordan behandle andre mennesker? og i dag også hvordan behandle naturen? og videre hvad er det gode samfund? og hvad er skønhed og kunst, og hvilken betydning har de? Ikke at lade unge få en kvalificeret undervisning i disse grundspørgsmål, det er at lade ungdommen i stikken, det er at lade den sejle sin egen sø. Ikke at give unge mulighed for at blive konfronteret med de svar, den vestlige filosofiske tradition er rig på, det er at lade dem forblive i deres egen lille private og narcissistiske verden.

Det var en både uddannelsesmæssig og dannelsesmæssig katastrofe, da man afskaffede Filosofikum på universiteterne i 1971. Filosofikum trængte til en revision, men ikke til en afskaffelse. Det ser imidlertid ikke ud til, at den bliver genindført trods forsøgene herpå. Men det er også for sent først at blive introduceret til filosofi, når man går på de videregående uddannelser. Det bør ske allerede på ungdomsuddannelserne. Den norske filosofiformidler, Jostein Gaarder, har endda argumenteret for, at det bør ske allerede i børnehaveklassen.

Det andet vigtige element i et dannelsesgymnasium bør være at give litteraturen en mere central rolle i sprogfagene, først og fremmest i danskfaget. Den gode og klassiske litteratur bør tilbage i fagene, og tiden må afsættes til det. Og ikke kun er det vigtigt, hvad man læser, men også hvordan man læser. Vægten bør flyttes fra det videnskabelige arbejde med litteraturen til det, man kunne kalde den personlige eller eksistentielle tilgang til litteraturen. I stedet for analysemodeller og videnskabelige teorier, der lægges ned over teksterne, bør det centrale være dialogen med tekstens livsforståelse. Hvad siger teksten om livet? og om det at være menneske? og hvad kan jeg lære af det? det bør være de centrale spørgsmål.

Gymnasieelever skal ikke være litterater; de skal dannes, de skal være selvstændige, livsduelige mennesker.

Videnskabeliggørelsen af arbejdet med litteratur - og af humaniora generelt - betyder ofte en reduktion af litteraturen og af de historiske fænomeners betydning og værdi. De reduceres og relativiseres til blot at være virkninger af deres betingelser, af deres årsager. Men dermed relativiserer man alt til ikke mere at have nogen egen værdi. Og den uundgåelige konsekvens heraf er nihilismen, en nihilisme, der er den absolutte modsætning til al dannelsesstænkning.

Det var, hvad jeg kunne nå på den tildelte tid. Jeg ville gerne have sagt mere - både om arbejdet med litteratur og om arbejdet med den historiske dimension i de humanistiske fag, men tiden er ikke til det. Men jeg har også fået sagt det vigtigste. Når Humboldt taler om dannelse som arbejdet med "filosofi, litteratur, kunst og videnskab" i nævnte rækkefølge, så er rækkefølgen ikke tilfældig.

Uffe Steen, lektor på Aalborg Katedralskole og Aalborg Studenterkursus.

Om samme emne:

[http://www.uffesteen.dk/weekendavisen-17-4-2015-\(kronik\).aspx](http://www.uffesteen.dk/weekendavisen-17-4-2015-(kronik).aspx)